

Politické režimy: Definície a meranie Korene a pôvod

Srovnávací analýza politiky

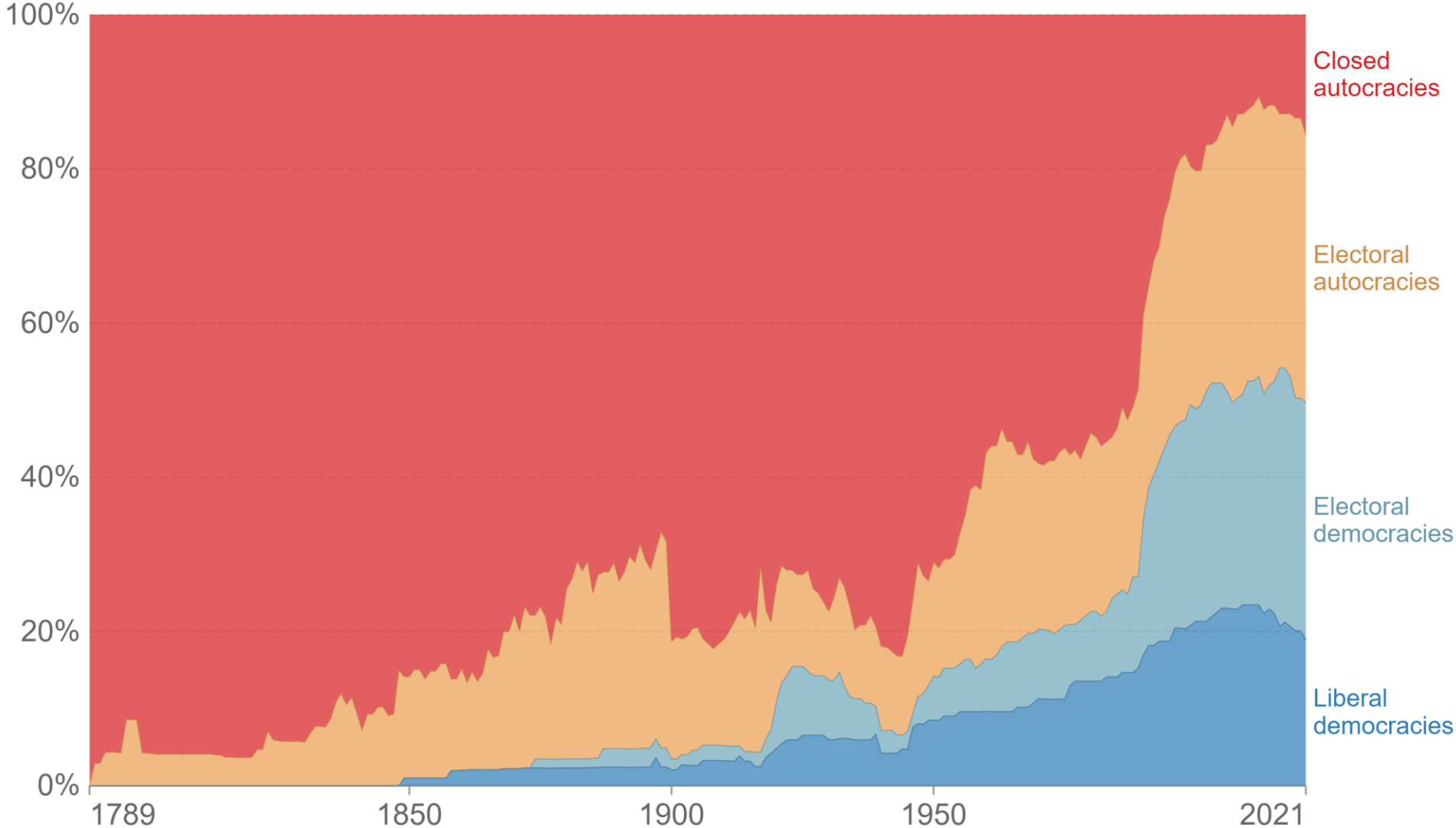
jaro 2024

Doc. Marek Rybář, PhD.

Share of democracies

Political regimes based on the criteria of the classification by Lührmann et al. (2018) and the assessment by V-Dem's experts.

Source: OWID based on Lührmann et al. (2018) and V-Dem (v12)

Note: The share of closed autocracies increases a lot in 1900 because V-Dem covers many more countries since then, often colonies.

Ako chápať demokraciu

- demokracia je "z podstaty sporný pojem" (essentially contested concept), t. j. pojem s mnohými definíciami;
- Daný jav je vnútorne **zložitý**, má viacero **dimenzií** a jeho **definičné znaky** sa dajú vykladať rozlične
- naša neschopnosť zachytiť tento pojem vo všeobecne uznanej definícii je dôsledkom povahy samotného pojmu
- diskusie o tom, ako definovať demokraciu, sú dôležitou súčasťou vedeckej diskusie o fungovaní demokratických režimov
- väčšina autorov sa zhoduje v tom, že **politické práva** (voľby) a **základné slobody** sú neoddeliteľnou súčasťou demokracie

Čo je demokracia?

- **procedurálne (minimalistické) definície:**
- ako je režim organizovaný
- aké procesy zabezpečujú reprezentáciu občanov, zodpovednosť volených zástupcov a legitimitu režimu
- typickými príkladmi sú definície J. Schumpetera a A. Przeworského

Schumpeter: minimalistická definícia

- "Demokratická metóda je také inštitucionálne usporiadanie na prijímanie politických rozhodnutí, v ktorom jednotlivci získavajú právomoc rozhodovať prostredníctvom konkurenčného boja o hlasy ľudí"
- slobodná súťaž o hlasy
- mechanizmus používaný na výber a odvolanie politických vodcov/vládco

Plusy a mínusy?

- Širší koncept ako len voľby
- Rozširuje rozsah občianskych slobôd a politických práv
- Spoločný základ pre štandardné empirické merania (Freedom House a Polity IV)
- Zameriava sa však len na negatívne slobody - snaží sa chrániť občanov pred štátnou mocou
- Čo pozitívne slobody a sociálna rovnosť, kultúrne a hospodárske práva?

Čo minimalisti nezahrnú

- Nie sú zahrnuté žiadne sociálne ani ekonomické aspekty
- Žiadne meradlo zúčtovateľnosti (accountability), zodpovednosti, responzívnosti alebo reprezentácie
- Žiadne meradlo slobody, slobôd alebo ľudských práv
- Žiadne meradlo účasti, napr. všeobecné volebné právo
- Žiadny odkaz na civilno-vojenské vzťahy
- Čo sú to "konkurenčné" (competitive) voľby?

Characteristics Of Good Governance

Dahl: Polyarchia

- Tie možno identifikovať podľa prítomnosti určitých kľúčových politických inštitúcií:
- 1) volení úradníci;
- 2) slobodné a spravodlivé voľby;
- 3) inkluzívne volebné právo;
- 4) právo uchádzať sa o funkciu;
- 5) sloboda prejavu;
- 6) alternatívne informácie a
- 7) združovacia autonómia

Premena demokracií v čase 1/4

- **1. začlenenie:**
- Postupné začleňovanie dospeljej populácie do *demos*
- postupné odstraňovanie obmedzení všeobecného volebného práva:
- pohlavie, majetok, vzdelanie a rasa - posledné bolo odstránené v Južnej Afrike až v roku 1994)

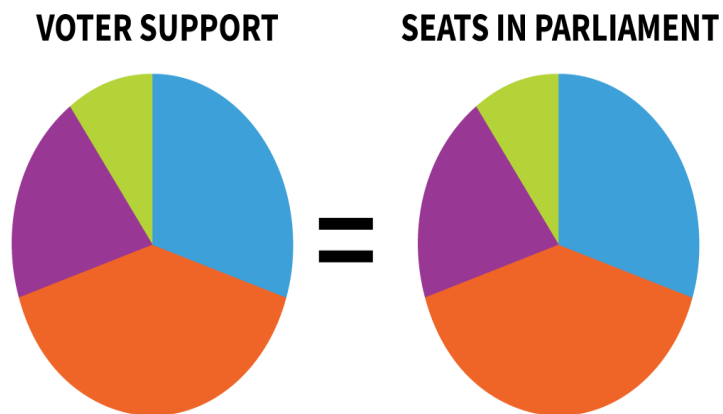

Premena demokracií v čase 2/4

- FRA, GER, SWI všeobecné volebné právo mužov od roku 1848, USA 1870
- volebné právo žien sa šírilo pomaly: Nový Zéland 1883, Austrália 1902, Fínsko 1907, Švajčiarsko 1971
- vek: zvyčajne od 25 do 21 a 18 rokov, v niektorých krajinách 16 rokov

Premena demokracií v čase 3/4

Proportional representation

- **2. zastúpenie:** právo vytvárať politické organizácie (strany) a získať parlamentné zastúpenie
- v mnohých krajinách v podstate to isté ako zavedenie proporčných volebných systémov
- PR sa zvyčajne zavádzali preto, lebo skupiny voličov/strany, ktoré nemali právo hlasovať, sa časom stali silnejšími
- Fínsko 1907, Holandsko 1917, Nemecko 1918

Premena demokracií v čase 4/4

- **3. úspech organizovanej opozície**
- situácie, v ktorých sú všetky dôležité demokratické strany akceptované ako legitímna alternatíva vládnutia
- **proxy - socialisti vo vláde:** nikdy v USA, Kanade a Luxembursku
- prvý socialistický prielom v Austrálii v roku 1904
- socialisti v Európe získali moc v medzivojnovom období (Rakúsko, Nemecko, Veľká Británia, Fínsko, Nórsko)

Nové transformácie?

- občania sú nespokojní s niektorými aspektmi fungovania demokracií.
- občianska participácia klesá
- klesá účasť vo voľbách, oslabuje sa identifikácia voličov so stranami, klesá miera členstva v politických stranách
- voliči sa menej zaujímajú o politiku = zvyšuje sa počet "nepolitických"/odborných riešení problémov verejnej politiky

Nové transformácie?

- nezávislé agentúry, regulačné orgány, centrálné banky alebo externé subjekty, ako je Európska únia.
- status politikov a fungovanie demokratických inštitúcií sa stalo predmetom politickej súťaže
- väčšie slovo dostali voliči (referendá, participatívne rozhodovanie) alebo nestrannické inštitúcie (regulačné orgány, agentúry, EÚ atď.)
- voľby a strany sa stávajú menej dôležitými ako kedykoľvek predtým

Autokratické režimy

- nedemokratický (autokratický) režim je označenie všetkých režimov, ktoré nie sú plne demokratické
- líšia sa **vlastnosťami** svojich vládcov, **legitimitou**, ktorú si nárokujú, a **prostriedkami**, ktorými kontrolujú moc
- veľmi rôznorodá kategória; cenzúra a represie sú pravdepodobne jedinými spoločnými charakteristikami

Totalitný vs. autoritársky režim

- rozdiely rozpracoval Juan J. Linz (1970)
- obmedzený politický pluralizmus
- chýbajúca dobre rozvinutá **ideológia** ospravedlňujúca režim
- absencia politickej **mobilizácie**
- politické vedenie (malá skupina alebo jeden vodca), ktorého aktivity sú vo všeobecnosti **predvídateľné** (obmedzené, nie svojvoľné alebo neobmedzené)

Posttotalitné a sultánske režimy

- Linz a Stepan (1996) identifikovali oslabený posttotalitný režim, ktorý nebol schopný plniť svoje vlastné politické ciele
- okrem toho vyčlenili absolutistické personálne diktatúry - sultánske režimy
- chýbajúca ideologická angažovanosti totalitných vodcov
- "strach a chamtivosť" ako hlavné motivácie ich stúpencov

Typy autoritárskych režimov

- **A) Absolútne (vládnuce) monarchie**
- Saudská Arábia, SAE, Omán, Katar, Brunej
- Dynastie, rentiérске štáty (ropa), koloniálne dedičstvo
- **B) Osobní diktátori a silní vládcovia**
- Putin v Rusku, Suharto v Indonézii, Pinochet v Čile, Kim Čong-un v Severnej Kórei
- Populistické voľby, vojenské prevraty, štáty jednej strany

Typy autoritárskych režimov

- **C) Vojenská vláda**
- Kolektívna, otvorená alebo skrytá, trvalá alebo prerušovaná
- Barma, Thajsko
- **D) Teokracie**
- Iránska Rada strážcov

Prečo autoritárske režimy pretrvávajú 1/2

- autoritárske režimy na Blízkom východe - nepriaznivá ("islamská") **politická kultúra**
- **geografická izolácia** od centier demokracie (len málo krajín hraničí priamo s úspešnými modelmi demokratického vládnutia)
- Blízky východ a severná Afrika nie sú jedinečné, pokiaľ ide o ich slabú vybavenosť predpokladmi demokracie
- Iné podobne znevýhodnené regióny dokázali uskutočniť prechod k demokracii

Prečo autoritárske režimy pretrvávajú

2/2

- Bellin: Robustnosť donucovacieho aparátu je kľúčovou premennou; závisí od
- **fiškálneho zdravia**: Bezpečnostný establišment bude menej lojálny, keď je jeho financovanie vážne ohrozené
- medzinárodných **podporných sietí**
- robustnosť je nepriamo úmerná úrovni jej inštitucionalizácie
- **miery**, do akej čelí vysokej úrovni mobilizácie obyvateľstva

Ako fungujú diktatúry

- Geddes a kol (2018): 280 v rokoch 1945 až 2010
- 45 % autoritárskych režimov v tomto období bolo výsledkom prevratov
- armády a politické strany sú skupinami, ktoré najčastejšie preberajú moc
- mnohé prevraty vyrastajú zo sťažností vojenských dôstojníkov, zvyčajne tých, ktorí boli vylúčení z povýšenia (napr. pre svoj etnický pôvod)
- keď sa autokrati dostanú k moci, musia spolupracovať s podriadenými, aby si vytvorili politickú základňu, ale zároveň si chcú udržať lojalitu svojich podporovateľov

Diktátorova dilema

- musia poskytnúť svojim priaznivcom dostatok výhod, aby si zabezpečili ich lojalitu.
- ale nie toľko, aby sa niektorý z nich mohol stať vyzývateľom
- poskytovať nepretržitý tok výhod, pretože samotné sľuby nemôžu stačiť
- autokrati prežívajú vďaka delegovaniu právomocí a patronáži alebo prerozdeľovaniu pôdy a iných zdrojov

Rola stranických organizácií

- autokracie založené na politických stranách: Strany mobilizujú spoločnosť a poskytujú občanom výhody,
- t. j. vytvárajú závislosť, ktorá zabezpečuje podporu a spoluúčasť obyvateľstva
- autokracie riadené hegemonickými politickými stranami trvajú dvakrát dlhšie ako autokracie, ktoré ich nemajú

Voľby a parlamenty

- podvodné voľby a slabé zákonodarné orgány sú pre autokratov užitočné:
- ponúkajú diktátorom spôsob, ako kontrolovať svoje vlastné režimy
- miestne voľby odhaľujú kompetencie nižších straníckych funkcionárov (nízka účasť = nízka schopnosť)
- celoštátne voľby signalizujú silu vlády potenciálnym vyzývateľom
- Parlamenty: na rozdelenie opozície prostredníctvom strategického prerozdelenia materiálnych výhod

Putinovy volby v roce 2024 1/2

- Je omyl myslet si, že pro autoritářské režimy je snazší uspořádat volby než pro demokracie,"
- "Pro Putina je velmi důležité ukázat své politické elitě, že ho podporuje naprostá většina Rusů.
- "Proto chce Kreml předvést velmi dobré výsledky a také se vyhnout jakýmkoli skandálům."
- V zemi, kde každý předpokládá, že výsledek je daný, může být těžké přesvědčit lidi, aby šli volit:

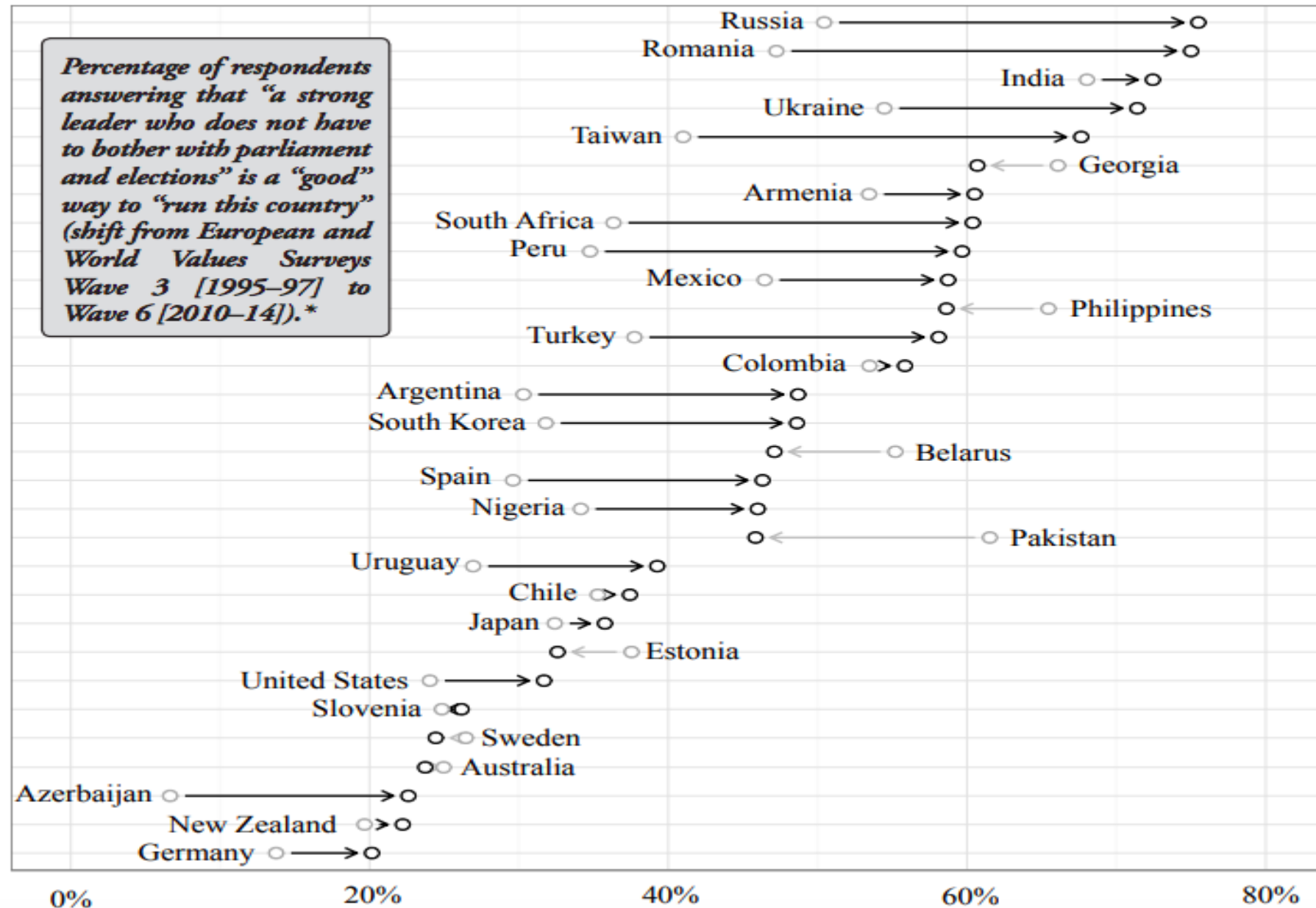
Putinovy volby v roce 2024 2/2

- Ruské úřady přijímají opatření, aby prezidentské volby vypadaly co nejlegitimněji.
- Cílem byla 80% volební účast
- toho se dosáhne mobilizací voličů závislých na vládě: zaměstnanců veřejného sektoru, zaměstnanců státních korporací a velkých podniků, loajálních vládě, a také jejich příbuzných a přátel
- Členové Putinovy vlastní strany Jednotné Rusko jsou vyzýváni, aby s sebou do volebních místností přivedli alespoň deset lidí
- Vládní a straničtí úředníci mohou přesně vidět, kdo se dostaví k volbám, a to díky elektronickému hlasování nebo digitálním kódům používaným k identifikaci voličů.

Nové formy autokracie

- manipulácia kľúčových politických inštitúcií:
- **parlamenty**: obmedzené právomoci, manipulované zloženie, fragmentácia
- **voľby**: obmedzenia slobodných volieb: mnohí opoziční kandidáti nemajú právo kandidovať, výsledky volieb sú zmanipulované, obmedzenia opozičných kampaní atď.
- **médiá**: štátny monopol na tlačové kapacity v krajine, štátom sponzorované reklamy, fingované daňové problémy atď.
- **Dilemy pre opozíciu**: zúčastniť sa na voľbách, a tým legitimizovať režim, alebo ich bojkotovať, a tým stratiť akúkoľvek možnosť ovplyvniť ho?
- **riziká pre režim**: nie je možné povoliť autonómne inštitúcie A úplne vylúčiť možnosť opozície prevziať moc

FIGURE 2—GLOBAL RISE IN SHARE OF CITIZENS WISHING FOR A STRONG LEADER “WHO DOES NOT HAVE TO BOTHER WITH ELECTIONS”

Source: European and World Values Surveys.

Konsolidácia a dekonsolidácia demokracií

- vedú postojové zmeny k inštitucionálnym zmenám?
- je demokracia bezpečná po dosiahnutí konsolidácie demokracie?
- ÁNO: Huntington: test dvoch výmen vlád
- ÁNO: Linz a Stepan: postojová, ústavná a behaviorálna dimenzia konsolidácie režimu
- Skóre demokracie Freedom House sa znižuje kvôli hybridným režimom

<https://stockholmcf.org/turkey-among-top-3-countries-with-steepest-decline-in-liberal-democracy-index-report/>

TABLE 1: TOP-10 AUTOCRATIZING COUNTRIES, 2010–2020

		CHANGE	LDI 2010	LDI 2020	REGIME TYPE 2010	REGIME TYPE 2020
1	Poland	-0.34	0.83	0.49	Liberal Democracy	Electoral Democracy
2	Hungary	-0.32	0.68	0.37	Electoral Democracy	Electoral Autocracy
3	Turkey	-0.29	0.40	0.11	Electoral Democracy	Electoral Autocracy
4	Brazil	-0.28	0.79	0.51	Electoral Democracy	Electoral Democracy
5	Serbia	-0.27	0.51	0.24	Electoral Democracy	Electoral Autocracy
6	Benin	-0.26	0.55	0.29	Electoral Democracy	Electoral Autocracy
7	India	-0.23	0.57	0.34	Electoral Democracy	Electoral Autocracy
8	Mauritius	-0.23	0.73	0.50	Liberal Democracy	Electoral Democracy
9	Bolivia	-0.18	0.41	0.231	Electoral Democracy	Electoral Autocracy
10	Thailand	-0.17	0.34	0.17	Electoral Autocracy	Closed Autocracy

Rozklad demokracie

- pomalé, ale sústavné podkopávanie noriem a inštitúcií predstavuje väčšiu hrozbu ako náhle prevraty
- široká škála aktérov môže postupne podkopávať demokraciu pod rúškom zákonnosti
- potenciálni diktátori útočia na súdy, zastrašujú tlač, obmedzujú občiansku spoločnosť a využívajú parlamentnú väčšinu na presadenie nových zákonov a ústav

Modernizácia ako cesta k demokracii?

- Ekonomické faktory vedú k modernite, k hospodárskemu a politickému pokroku
- S. M. Lipset (1959): rast HDP na obyvateľa podporuje demokratizáciu a posilňuje demokraciu
- Príjem je silne prepojený s ďalšími javmi, ktoré ovplyvňujú demokratizáciu

Modernizácia

- literatúra o modernizácii a demokracii priniesla dve základné vysvetlenia vzniku demokracie
- 1) funkčná zhoda medzi demokraciou a sociálnou modernizáciou
- 2) rozšírenie pluralistických hodnôt spojených s hospodárskym rozvojom

Funkčná zhoda medzi demokraciou a sociálnou modernizáciou

- trhové hospodárstvo sa rozvíja vďaka voľnému toku informácií,
- trhy môžu prosperovať len vtedy, ak sú zasadené do politického rámca, ktorý sa vyznačuje rešpektovaním politických práv a ústavných slobôd
- v tejto línii argumentácie chýba kauzálny smer (politika → ekonomika alebo ekonomika → politika)

Rozšírenie hodnôt spojených s hospodárskym rozvojom

- zvyšujúca sa úroveň vzdelania A autonómia pracovnej sily vytvárajú verejnú mienku, ktorá toleruje pluralitu hodnôt a názorov,
- tým sa otvára cesta k akceptovaniu liberálnej demokracie ako mechanizmu riešenia sporov
- čo však spôsobuje, že **tolerancie je** relatívne **ľahšia** a menej nákladná?
- buď zmena náboženských a kultúrnych hodnôt, ALEBO zmena štruktúry materiálnych (ekonomických) vzťahov
- zdá sa však, že súvislosť medzi náboženskou praxou a demokratizáciou je slabá (mnohé krajiny sa demokratizovali ešte pred procesom sekularizácie)

Democracy and Development

Przeworski et al (2000)

- **Hospodársky rast nevysvetľuje vznik demokracie, iba to, či prežije, keď vznikne**
- V chudobných krajinách ani jeden z typov režimov nedokáže produkovať rast efektívnejšie ako druhý, ale demokracie rastú rýchlejšie v bohatších krajinách
- Diktatúry majú vyššiu pôrodnosť a nižšiu priemernú dĺžku života

Boix and Stokes (2003)

- Výberové skreslenie: Przeworski a kol. sa zameriavajú iba na prípady po II. svetovej vojne,
- ak sa **pridajú prípady z predchádzajúcich období, súvislosť medzi hospodárskym rozvojom a demokraciou je silnejšia**
- vytvorili (doplnili) dataset demokratických tranzícií od roku 1850
- bohaté krajiny boli po roku 1950 už demokratické a chudobné krajiny boli diktatúrami
- demokratizácia v rokoch 1850 - 1940: silná súvislosť medzi HDP na obyvateľa a demokraciou
- Rozvoj **SPÔSOBUJE** demokraciu, ale táto súvislosť je po roku 1950 menej viditeľná, pretože bohaté krajiny sú v tom čase už demokratické

Boix (2003)

shutterstock.com - 1077808685

- základným predpokladom je, že demokratizácia je zapríčinená konfliktom medzi bohatými a chudobnými
- zvyšujúca sa úroveň **ekonomickej rovnosti posilňuje šance na demokraciu**: redistribučné tlaky najchudobnejších sociálnych vrstiev na bohatých sa znižujú
- keďže daň, ktorú by bohatí platili v rámci demokracie, je nižšia ako náklady na represie, akceptujú zavedenie demokracie

Dôkazy pre distribučné modely?

- Haggard a Kaufman dospeli k záveru, že modely vychádzajúce z klasických prípadov (prvej vlny) sa nedajú aplikovať v tretej vlne
- veľmi odlišné medzinárodné, politické a sociálno-ekonomické podmienky
- menej než 3/5 demokratických prechodov bola v súlade s teóriou distribučných konfliktných modelov (Boix, 2003 atď.),
- výraznú menšinu tranzícií (40 %) ale nebola schopná vysvetliť

Alternatívne cesty k demokracii

- značný počet demokratizácií sa uskutočnil v podmienkach **vysokej socioekonomickej nerovnosti**:
- 1. V niektorých prípadoch boli rozhodujúcimi **vonkajší aktéri**
- 2. iné domáce faktory viedli k tomu, že sa autoritárski lídri vzdali moci aj pri absencii silných tlakov zdola
- 3. držiteľom moci sa niekedy postavili iné elity alebo prebehľáci z vládnucej koalície, ktorí videli profit v prechode k demokracii
- 4. držiteľia moci sa vzdali moci aj bez masového tlaku, pretože verili, že môžu kontrolovať dizajn demokratických inštitúcií a chrániť ich materiálne záujmy

Cesty ku kolapsu demokracie 1/2

- **nerovnosť** je významným prediktorom návratu autoritárskej vlády
- Existuje však len niekoľko prípadov, keď vidíme, že pol. strany alebo sociálne hnutia (zastupujúce chudobných) požadujú demokratizáciu a elity zasiahnu a potlačia demokratické hnutie (distribučný konflikt)

Cesty ku kolapsu demokracie 2/2

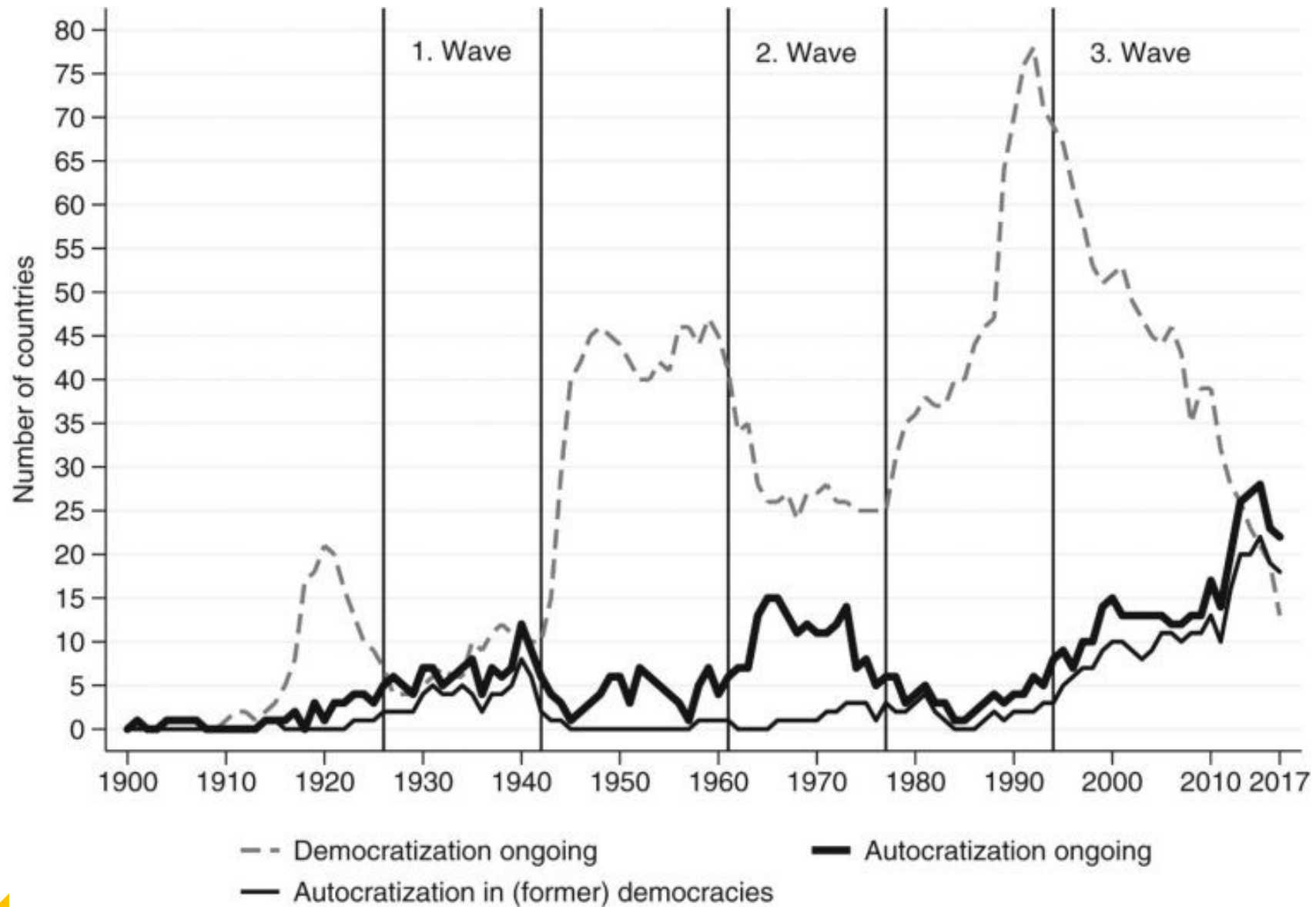
- častejšie to boli **konflikty v rámci politickej elity** - medzi insidermi a vonkajšími aktérmi - ktoré ohrozili demokraciu
- armáda typicky zohrávala kľúčovú úlohu a **občas** ju bolo možné vnímať ako zástupcu elít (elite-reaction reversions), alebo vylúčených sociálnych síl (populist reversions)
- v mnohých armáda vstupovala do politiky zväčša vo vlastnom **meiných prípadoch** ne

Autokratizácia

Lührmann & Lindberg (2019) rozlišujú medzi democratic breakdown, democratic backsliding and autocratization

prvé z nich sa vzťahujú na úplný zánik demokracie, druhé na oslabovanie demokratického režimu, autokratizácia sa považuje za zrkadlový opak demokratizácie, čo znamená "úpadok atribútov demokratického režimu"

takýto úpadok môže nastať v akomkoľvek type politického režimu

Vlny autokratizácie

skúmajú vlny autokratizácie medzi rokmi 1900 a 2017 a nachádzajú tri vlny

približne dve tretiny epizód autokratizácie (N = 142, 65 %) sa uskutočnili v už autoritárskych štátoch

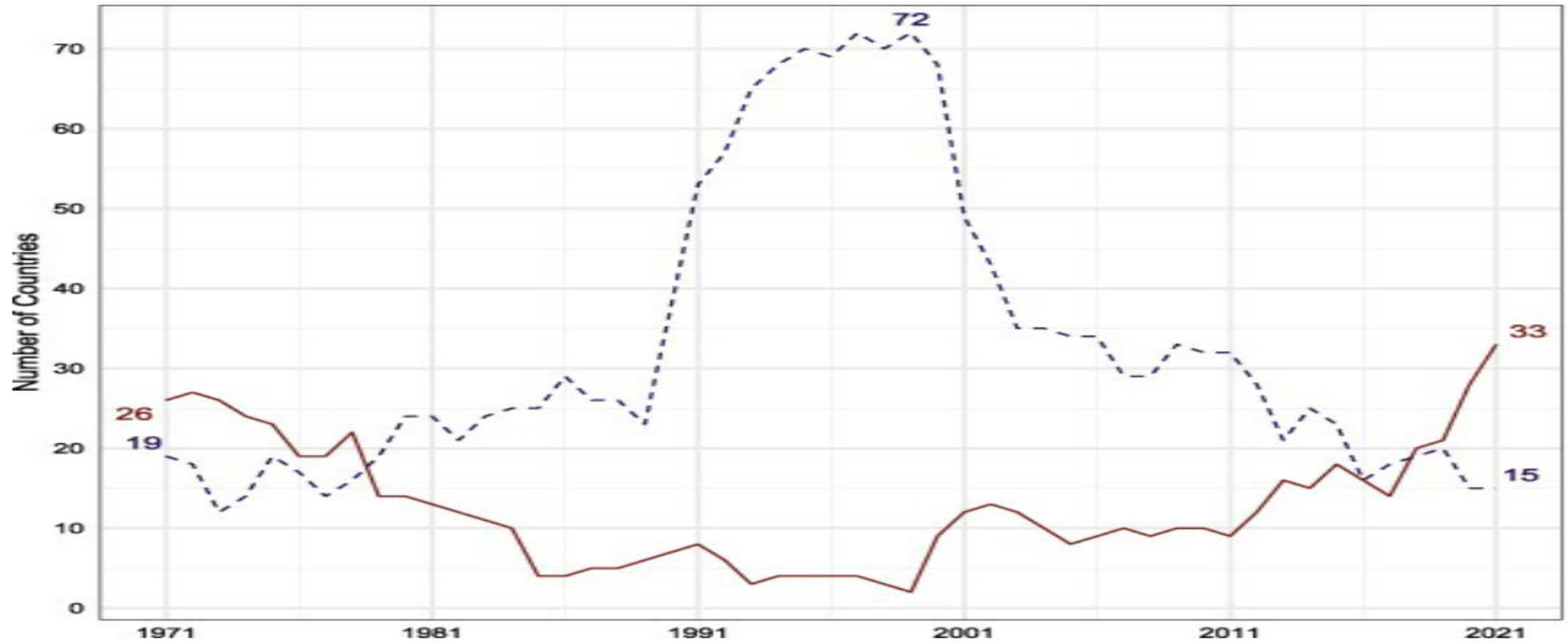
približne tretina všetkých epizód autokratizácie (N = 75) sa začala v demokratických režimoch

takmer všetky (80 %) viedli k premene režimu na autokraciu

Tretia vlna autokratizácie

- začala v roku 1994 a od roku už 2017 dominovala, pretože počet krajín, ktoré dosiahli pokles, prevýšil počet krajín, ktoré dosiahli pokrok
- prvá reverzná vlna sa týkala demokracií aj autokracií a druhé obdobie reverzie zhoršilo situáciu takmer len vo volebných autokraciách,
- takmer všetky súčasné epizódy autokratizácie postihujú demokracie

Vývoj autokratizácie a demokratizácie 1971-2021

Trendy uplynulého desaťročia

- politická polarizácia v posledných rokoch čoraz viac poškodzuje demokraciu, najmä pod vládou antipluralistov
- Rozšírenosť liberálnej demokracie klesla na úroveň roku 1989, t.j. za poslednú dekádu sa svet z hľadiska demokratického rozvoja vrátil do posledného roku studenej vojny
- v roku 2021 bolo na svete 89 demokracií a 90 autokracií
- pribúdajú “uzavreté” autokracie - najvyšší nárast za poslednú dekádu (v 2012 ich bolo 20, v roku 2021 30), narástol počet voj. prevratov
- Zdroje: Boese et al, 2022, Democratization

Nárast vs úpadok aspektov demokracie (2001-2011 vs 2011-2021)

